

Owganystan türkmenleri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Owganystan türkmenleri

ÝER ÝÜZÜNDE TÜRKMEN SENDEN NYŞAN KÄN...

► OWGAN TÜRKMENLERI

Türkmenler Owganystanyň Türkmenistan bilen araçäkleşýän demirgazyk raýonlarynda, ýagny Owgan Türküstanynyda ýaşaýarlar. Olar Amyderýanyň kenarýakalarynda, Andhoý bilen Akjanyň demirgazygynda Balh we Farýab prowinsiýalarynyň çäklerinde (Çöllük raýonynda) ýurt tutunypdyrlar. Haşdanar raýonynda, Balhyň, Mazary-Şerifiň, Meýmenäniň demirgazygynda hem-de Abyköwser jülgesinde köp sanly türkmen obalary bar.

Owgan türkmenleri ärsary, alili, saryk, salyr we teke taýpalaryndan ybarat. Olar çarwa we ýarym çarwa durmuşda ýaşaýarlar.

N.A.Aristowyň maglumatlaryna görä, XIX asyryň ahyrynda Owganystanda 50 müň türkmen ýaşaýan ekeni. (3:420)

Informator A.M.Rahmanowyň G.Karpowa beren maglumatlarynda şol döwürde Owganystanyň çäklerinde 7 müňe golaý ärsary hojalygy (Owgan Türküstanynyň Mazar raýonynda hem-de Şerif welaýatynda, şeýle hem Meýmene, Gunduz we Şibirgan sebitlerinde) ýaşapdyr. (42). Beýleki türkmen taýpalaryny hem nazarda tutup, 1926-njy ýylda Owganystanda ýaşaýan türkmen ilatynyň sany üzül-kesil artdy. Bu ýagdaýy Türkmenistanda kollektiwizasiýanyň mejbury geçirilmeginiň netijesinde türkmen ilatynyň uly böleginiň Owganystana gaçyp geçmegi bilen düşündirse bolar. Häzirki zaman owgan türkmenleriniň sany statistik görkezijilerde, adatyça, kemeldilip görkezilipdir. Mysal üçin, 1959-1987-nji ýyllar aralygynda owgan türkmenleriniň sany bary-ýogy 50 müň adam artypdyr diýlip S.I.Brugyň we beýleki alymlaryň işlerinde getirilýän maglumatlar hakykata laýyk gelmeýär. A.Dawydowyň "1980-nji ýylyň ahyrynda Owganystanda 900 müň türkmen ýaşaýar

ekeni" diýen maglumaty, megerem, hakykata golaý bolsa gerek. (14:99).

Daşary ýurtlarda çap edilen maglumatlara görä, 1978-nji ýylda türkmenler, ýagny 478,5 müň adama barabar bolupdyr. 1978-1987-nji ýyllaryň urşy (ol henizem dowam edýär) hem Owganystanyň demografik ýagdaýyna, şol sanda onuň türkmen ilatynyň durmuşyna ýaramaz täsir etdi. Owganystanyň öňki SSSR bilen serhetdeş welaýatlarynyň ilaty 1987-nji ýyla çenli düýpli azaldy. Bu ýagdaý ol ýerleriň ilatynyň Pakistana göçenligi bilen baglanyşyklydyr. Munuň netijesinde Baglanyň ilaty 51%, Balhyňky – 30%, Gunduzyňky – 59%, Samanganyňky – 22% azaldy. Şeýle hem ýurduň ilatynyň esli bölegi Eýrana geçip gitdi. Eger Owganystanyň ilatynyň umumy sanyna prosent hasabynda seredeniňde türkmenleriňki artdy. Çünki puştunlardan türkmenlere garanda Eýrana göçeni köp bolupdyr. Mysal üçin, 1987-nji ýylda türkmenler owgan bosgunlarynyň bir prosentini düzüpdir, bu bolsa takmynan 50-55 müň adamdyr. (Maglumatlara daýanylyp geçirilen hasaplamalara görä, Eýrana 2. 850 müň adam, Pakistana 3. 257,6 müň adam bosgun geçipdir). (823:8). Daşary ýurt maglumatlaryndan çen tutulsa, (ol maglumatlara görä, türkmenler Owganystanyň ilatynyň 4 %-ni düzýär), onda 1990-njy ýylda owgan türkmenleriniň sany 841,3 müň adam bolandyr diýip çaklamaga esas bar. (70:15, 18:49, 181:18).

Marat DURDYÝEW,
Şöhrat KADYROW.

■□Goşmaça peýdalanmak üçin:

1). "Туркмены Афганистана" / Юность (Ýaşlyk) žurnaly. 1988, N"1.

Taryhy makalalar